

ҚОРЛАУ ЖӘНЕ ЖАЛА ЖАБУ: сарапшының көзқарасы

Қорлау және жала жабу: сарапшының көзқарасы

УДК 80/81
ББК 81.2-3
Ж 22

Басылым Сорос-Қазақстан Қорының қолдауымен жүзеге асты

Рецензенттер:

Г.Б. Мадиева, филология ғылымдарының докторы, профессор
Ж.Қ. Ибраева, филология ғылымдарының докторы, профессор

Жауапты редактор:

Халықаралық «Әділ сөз» сөз бостандығын қорғау қорының жанындағы
Ақпараттық даулар бойынша сараптама Қоғамдық орталығының жетекшісі
Г.Х. Әженова

Бөлім авторлары:

филология ғылымдарының кандидаты, доцент **Таусоғарова А.Қ.** – 1, 2, 3 бөлім
филология ғылымдарының кандидаты, доцент **Қарымсакова Р.Д.** – 4 бөлім

Ж 22 Қорлау және жала жабу: сарапшының көзқарасы. / Жауапты ред.
Г.Х.Әженова. – Алматы: «Әділ сөз», – 2013. – 152 бет. – Қазақша, орысша.

ISBN 978-601-80030-7-3

Бұл оқу құралында қорлау мен жала жабуға және ар-намысты, абыройды, сондай-ақ іскерлік беделді қорғауға қатысты істерде Қазақстанда бірінші рет зерттеулерді жүргізу әдістемесі берілген. Қазақ тілінде – ақпараттық дауға негіз болған мәтінді талдаған кезде қолданатын терминдер мен категориялардың ғылыми-ұғымдық аппараты ұсынылады. 2-ші тарауда лингвист-ғалымдардың ғылыми мақалалары жариялануда, сол мақалаларда жекелеген заңгерлік аспектілер зерттеледі. Басылым – лингвист-ғалымдарға, судьяларға, тергеушілерге, прокурорларға, адвокаттарға, БАҚ заңгерлеріне, журналистерге, блогерлерге, студенттерге, магистранттарға және филология, журналистика, заң факультеттерінің оқытушыларына арналады.

УДК 80/81
ББК 81.2-3

ISBN 978-601-80030-7-3

© «Әділ сөз», 2013

МАЗМҰНЫ

Алғысөз	4
1 Бөлім. СӨЗ ҚАҚТЫҒЫСТАРЫ – СОТ-ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУДІҢ ПӘНІ	5
1.1. Сөз қақтығысы – тіл қызметінің бір көрінісі	5
1.2. Нұқсан келтіретін мәліметтер: тұрмыстық және құқықтық санадағы көріністері	8
1.3. Нұқсан келтіретін мәліметтер: эксплицитті білдірілуі	11
1.4. Нұқсан келтіретін мәліметтердің мәтін мазмұнында анықталуы (имплицитті формасы)	12
1.5. Сөз қақтығыстарының когнитивтік және этномәдени аспектісі	15
1.6. Қорлау дерегінің тілдік көріністері	19
1.7. Сөз қақтығыстары: қорлау дерегін анықтаудың кейбір өлшемдері	23
1.8. Сөз қақтығыстарының тілдік мәселелері	26
1.9. Даулы мәтіндердің прагматикалық сипаты	30
2 Бөлім. ЖАҒЫМСЫЗ ЛЕКСИКАНЫҢ ЗАҢГЕРЛІК ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ДЕФИНИЦИЯСЫ МЕН ЖІКТЕЛІМІ	34
2.1. Тілдік агрессия және қорлау	34
2.2. Инвектива	35
2.3. Нормативті және бейнормативті лексика	35
3 Бөлім. СОТ-ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ САРАПТАМА БАРЫСЫНДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ТЕРМИНДЕРДІҢ ТҮСІНДІРМЕСІ	43
4 Бөлім. ТІЛ МЕН ҚҰҚЫҚ АРАҚАТЫНАСЫ САЛАСЫНДАҒЫ ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕР	53
«Қазақпайшылық» («Казахпайский вариант») ілікпе сөзі (реплика) туралы ой-толғамдары	53
Ұлттыққа қатысты тағылған лақап аттың дау тудыру қауіпі	60

АЛҒЫСӨЗ

Қазіргі кезде орыс және қазақ тілдеріндегі мәтіндер қылмысты ашуға және тергеу жүргізуге немесе азаматтық дауларды шешу үшін қажетті дәлел ретінде алға тартылатын көп істер қазақстандық соттарда қаралып жатыр.

Бұқаралық ақпарат құралдары кейде шындыққа сәйкес келмейтін, азаматтардың ар-намысына тиетін ақпаратты таратып жатады. Тағы бір жағдайларда журналистерге осындай кінә тағып, оларды орынсыз айыптайды. Жосықсыз жарнамаға, бәсекелестікке қатысты істерде, патент төңірегінде туындаған дауларда да ауызша жасалған құқық бұзушылықтар орын алып жатады. Тәжірибе көрсетіп отырғандай, мұндай істерді қарағанда көптеген фактілерді анықтау үшін филологиялық мәтінтану, қолданбалы лингвистика, қолданбалы сөйлеу т.б. салалардағы арнайы білімді қолдануды қажет етеді. Филология саласында арнайы (сараптамалық) білімдер – осы критерийлердің негізінде дау тудырған мәтінді жан-жақты және терең талдау үшін қажет.

Алайда лингвист (базалық филологиялық білімі бар маман) даулы мәтінді кез келген жағдайда білікті де объективті түрде зерттей алмайды, себебі ол үшін оның ғылыми тәжірибесі мен ғылыми білімдерінен тыс, табиғи тілдің заңдық сипаты деп аталатын мәселеде түсінігі болуы керек, және заң саласында тілді қолдану ерекшеліктерін білу қажет, сондай-ақ сот-лингвистикалық (филологиялық) сараптама жүргізгенде құқықтық жолмен реттеу және құқықты қолдану мәселелерінде түсінігі болуы керек.

Бертінге дейін заңдық тәжірибеде даулы мәтінге лингвистикалық сараптама жасаудың қажеті болмай келген, сондықтан сараптық қызметте ғылыми-әдістемелік құралдардың жетіспеуі байқалып жүрді.

Оқырмандарға ұсынылып отырған осы кітап – даулы мәтінді зерттегенде барлық аспектілерді қамтиды дей алмаймыз, алайда заңдық-лингвистикалық зерттеудің әдістемелік негіздері берілген және сараптық қызметтің проблемалары да көрсетілген. Бұл кітап лингвист-мамандар мен заңгерлерге – олардың заңдық тәжірибесінде кездесетін бірқатар проблемаларды шешуге көмектеседі деп сенеміз, өйткені оларға заң-лингвистика саласында кейбір мағлұматтар қажет болады.

Кітап журналистер үшін пайдалы болады, себебі олардың сөйлеу шығармалары (жазбаша және ауызша), көбіне, соттарда қарауды талап ететін ақпараттық дау тудырып, тартысты жағдайларға әкеп соғып жатады.

**ҚОРЛАУ ЖӘНЕ ЖАЛА ЖАБУ:
САРАПШЫНЫҢ КӨЗҚАРАСЫ**

**ОСКОРБЛЕНИЕ И КЛЕВЕТА:
ВЗГЛЯД ЭКСПЕРТА**

ISBN 978-601-80030-73

Подписано в печать 21.06.2013 г.

Формат 60x84 1/16

Объем 9,5 п.л

Заказ 127. Тираж 500 экз

Отпечатано в типографии
ТОО "Полиграфсервис" (тел: 233-32-53).
г.Алматы, ул. Зеленая, 13а